

LBRIS

We know
books

Liviu Brumariu • Hrisanta Trebici-Marin

ISTORIA MUZICII și FORMELE MUZICALE

Manual pentru clasele a IX-a și a X-a

GRAFOART

CUPRINS

LUPDIS

We know
books

Originile și primele practici muzicale	5
Culturile muzicale ale antichității	5
— China antică	6
— India antică	7
— Grecia antică	9
— Roma antică	10
Culturile muzicale ale Evului mediu	12
— în răsăritul Europei	12
— în apusul Europei	13
Ars antiqua (sec. XII—XIII)	17
Renașterea	21
Ars nova — Renașterea (sec. XIV)	25
— școala flamandă	28
— școala italiană	33
— școala franceză	43
— școala germană	46
— școala spaniolă	47
Cultura muzicală în sec. al XVII-lea	48
— apariția și dezvoltarea operei	49
— muzica instrumentală	59
Opera buffa (sec. XVIII)	66
Formele instrumentale ale barocului în creația lui J. S. Bach	70
Fuga în gândirea componistică a lui Bach	78
Creația vocal-simfonică a barocului	89
Muzica instrumentală în creația lui Georg Friedrich Händel	91
Opera la Händel	94
Oratoriul la Händel	95
Clasicismul muzical	97
Elementele formale ale discursului muzical	98
Formele simple	109
— liedul	109
— menuet, scherzo, rondo	111
Sonata clasică	113
Forma de sonată	114
Genurile muzicii instrumentale în clasicism	118
— Sonata de Beethoven	118
— Simfonia clasică	124
— Simfonia la Mozart	129
— Simfonia la Beethoven	139
Concertul instrumental clasic	153
Uvertura	161
Cvartetul de coarde	164
Oratoriul	167
Opera	168
Romantismul muzical	173
Genurile muzicale în romantism	175
— Liedul	175
— Genul miniatural	183
— Sonata romantică	188
— Simfonia romantică	190
— Uvertura romantică	203
— Poemul simfonic	205
— Opera romantică în Italia și Franța	211
— Opera la Verdi	215
— Opera romantică germană	218

CULTURILE MUZICALE ALE ANTICHITĂȚII

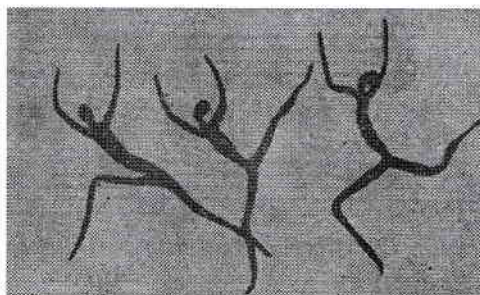
Muzica, artă ale cărei imagini sînt create pe baza combinațiilor de sunete, ia naștere din întîlnirea multiplelor și variatelor stări sufletești ale omului, cu talentul, cu forța de creație și munca perseverentă. Ea poartă într-un mod specific mesajul uman, declanșînd în gîndirea și simțirea ascultătorului stări apropiate celor ce i-au dat naștere, îmbogățindu-i, modelîndu-i neîncetat conștiința. Elaborarea se face pe baza unor reguli și principii diferențiate de la o epocă la alta, în cadrul cărora formele muzicale joacă un rol important.

Originile artei muzicale trebuie căutate în îndepărtata istorie a omenirii. Ca artă sonoră poate fi considerată abia în momentul în care sunetele sînt conștient organizate reflectînd un anumit grad de evoluție spirituală a omului primitiv. Astfel, omul devine creator de artă în momentul cînd ajunge să stăpînească gîndirea și vorbirea articulată. În lumina materialismului istoric putem conchide că totalitatea factorilor legați de existență și de trăirile omului primitiv au concurat la apariția unor forme de artă, incluzînd și muzica.

Primele practici de natură artistică sînt legate de procesul muncii în colectiv cînd apar comenzi ritmate, strigăte sau chemări, îngînări sau îmbărbătări etc., mai apoi ca forme evaluate de magie, rituale, incantații, cînd elementul melodico-ritmat este alăturat dansului și cuvîntului formînd astfel o artă sincretică, ce s-a desfășurat pe o lungă perioadă de timp.

Oferită ca dar forțelor naturii pe care nu și le puteau explica, această formă de artă, rodul cel mai de preț al spiritualității omului primitiv, trebuia să devină mijlocitor între el și forțele naturii pe care le dorea mai blînde, mai favorabile intereselor sale.

În stadiile care au urmat, aceste forme simple de magie au generat credințele și religiile, iar ritualul căpătînd amploare, ajunge la forme spectaculare, textul devenind purtătorul ideilor mistice. Muzica ajunsă acum pe o treaptă de dezvoltare mai avan-

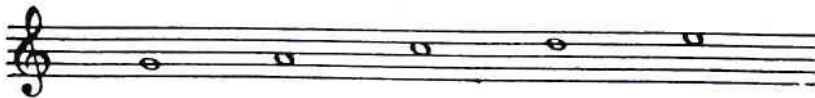
Desen rupestru din Africa de sud.
 Dansatori preistorici.

sată, întreținea și amplifică ritualul dând strălucire întregului spectacol religios. Astfel ea devine unul dintre elementele indispensabile fastului de cult și explicată ca fiind emanația zeilor cărora trebuia să le fie închinată. Preocuparea pentru arta sonoră, datorită acestor funcțiuni, duce la apariția teoriilor despre muzică și la primele documente privind rolul, locul și funcția acesteia.

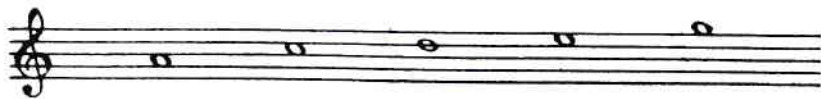
În China veche, practica muzicală cunoștea forme diverse. Se menționează existența unei muzici de cult, alături de imnurile cîntate pentru împărat, ca și o bogată muzică a poporului.

Instrumentele muzicale ale acestei perioade erau destul de variate ca formă și sonoritate. *Instrumente cu coarde*, ce produceau sunete prin ciupire, frecare sau lovire; *de percuție* cum erau gongurile de mari dimensiuni ale căror vibrații largi și grave erau menite să asigure atmosfera în oficierea cultului iar mai apoi, în cadrul spectacolelor de teatru, instrumente *de suflat*, răspîndite prin mai multe tipuri și variante de fluere etc.

Teoria muzicală chineză face apel la acustică în studierea relațiilor intervalice și la matematică în legătură cu ritmul, iar din observarea materialului sonor melodic, se stabilește scara pentatonică anhemitonică (fără semitonuri) predominantă în muzica chineză.

Saltul de terță poate ocupa și alt loc, rezultînd noi variante ce concură la îmbogățirea peisajului sonor al melodiilor bazate pe această scară.

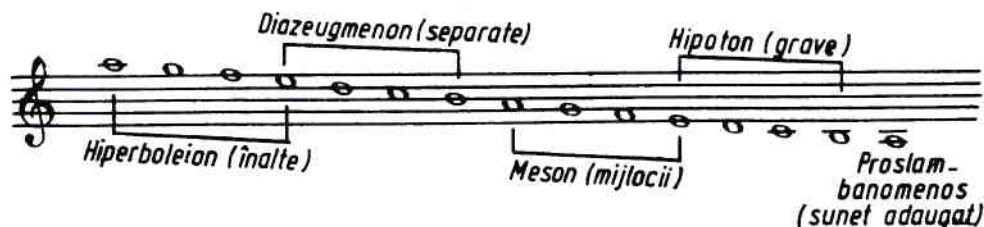

Melodie veche chineză

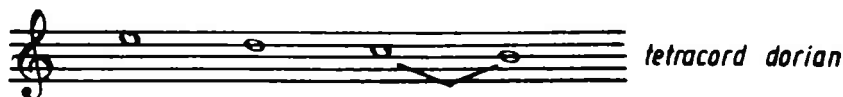

La vechii greci, muzica ocupa un loc de seamă în mai toate formele de activitate ale societății. Ea se înscrie printre obiectele de învățămint cu mare pondere în formarea viitorului cetățean. Fără muzică nu se concepea spectacolul din perioada de mare înflorire a tragediei și comediei, iar profesionalismul muzical a culminat cu celebrele concursuri muzicale a căror rămășițe sînt olimpiadele sportive actuale. Forța lăuntrică a muzicii este concepută de vechii greci ca putînd influența și forma, chiar caractere umane (teoria etosului).

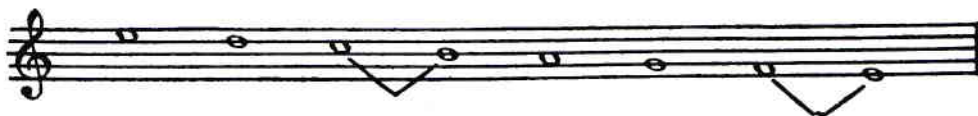
Teoria muzicală la vechii greci era foarte avansată, descoperirile din domeniul acusticii, matematicii și filosofiei slujind evoluției gîndirii teoretice a muzicii. Totalitatea sunetelor indicate de teorie ca fiind folosibile, alcătuiesc o *scară diatonică* coborîtoare de două octave și cuprinde patru tetracorduri denumite după locul pe care îl ocupă în scara generală.

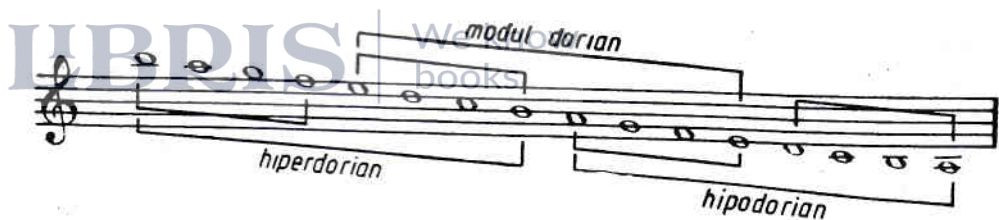

Scările în cadrul cărora era concepută melodia, purtau numele regiunilor, unde erau mai frecvent întîlnite, dar la concursuri și în teatru muzica se practica în toate modurile (scările) cunoscute. Scara sau modul erau coborîtoare și se construiau pe baza alăturării a două tetracorduri de același fel.

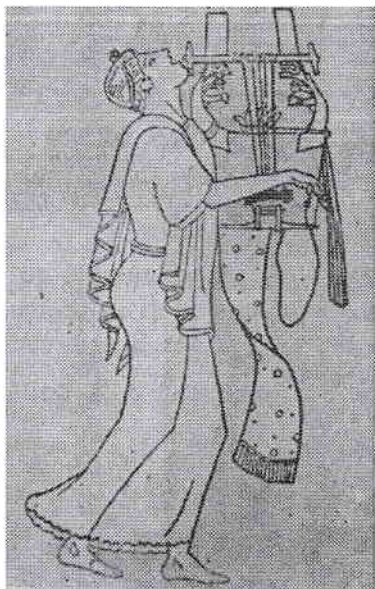
Prin adăugirea în grav a unui tetracord identic se forma modul dorian. Fiecare mod avea încă două aspecte: hipo prin adăugirea unui tetracord inferior și hiper prin adăugirea unui tetracord superior.

Ritmul nu constituia o speculație matematică ci se desprindea din metrica versului și astfel piciorul metric al acestuia genera gruparea ritmică ce putea fi alcătuită din 2, 4, 8 timpi: ♩ ♩ =piric,

♩ ♩ =spondeu, ♩ ♩ ♩ =dactil, ♩ ♩ ♩ = anapest etc. sau din 3, 6, 9 timpi ♩ ♩ =iamb, ♩ ♩ = troheu, ♩ ♩ ♩ =tribrah etc.

Instrumentele de bază erau *lira*, *chitara* și *aulosul*, care dezvoltându-se au creat o adevărată epocă a artei interpretative cunoscută sub denumirea de *chitarodie* și *aulodie*. Chitara era un instrument cu mai multe coarde (cîntate prin ciupire), execuție avînd mai ales rol de acompaniament al cîntării vocale. Aulosul era un instrument de suflat cu numeroase variante: unele simple tuburi cu găuri — ca fluierul actual — altele avînd, în locul în care se suflă, o ancie asemănătoare cu cea a oboiului de azi.

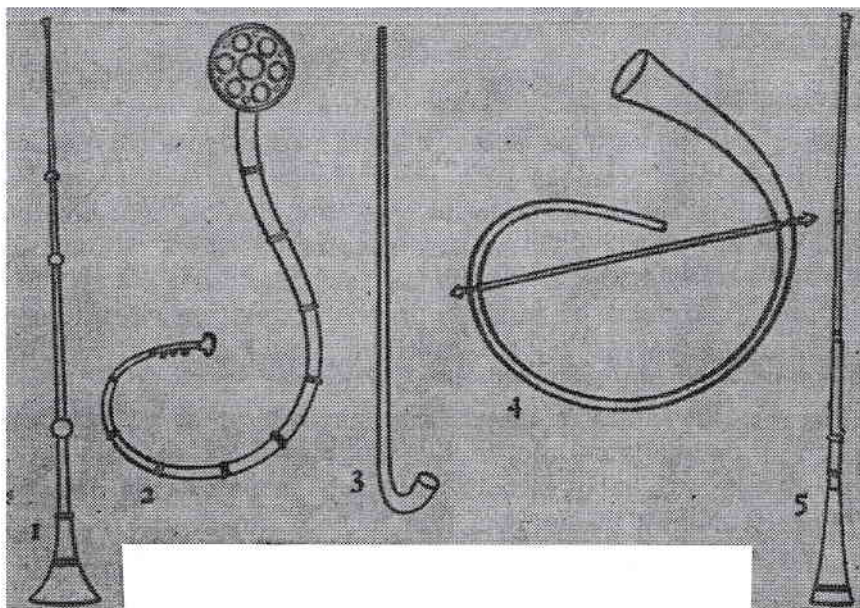
Cîntăreț cu liră grecească

Roma antică. În anul 146 î.e.n., cetățile grecești sînt cucerite de imperiul roman, aflat în plină afirmare a puterii sale. La acea dată cultura romană presupune cultura popoarelor autohtone — latine, influențată puternic de cultura popoarelor din unele state sclavagiste mediteraniene (Siria, Egipt). În urma contactului cu lumea elenică, cultura romană va prelua practica și teoria muzicală a grecilor pe care le va asocia elementelor proprii deja existente. Și astfel de la stadiul în care era practică, numai de scalvi, fiind prețuită ca atare, muzica ajunge în secolul I e.n. să se bucure de cinstea ce i-a fost acordată în demo-

cratica Grecie. Ea devine factor important în educația tineretului, mai ales aceluia provenit din rîndurile familiilor nobile. Sînt consemnate la Roma coruri, formate din tineri și tinere aparținînd clasei conducătoare, care executau imnuri la festivitățile oficiale. Se menționează de asemenea pasiunea pentru ascultarea muzicii ca și un profesionalism atît pe latura interpretării instrumentale cît și vocale. Sub Domițian s-au instituit în anul 86 e.n. concursuri muzicale, după modelul olimpiadelor grecești, care se țineau din patru în patru ani pe Cîmpul lui Marte în scopul cărora s-a construit o arenă specială „Odeum” cu o capacitate de 10.000 de spectatori.

Muzica este prezentă în teatrul latin prin intervențiile instrumentale care acompaniau declamația, sau prin însăși cîntarea vocală cu text. Se relatează că Bucolicele lui Vergiliu și Heroidele lui Ovidiu au fost declamate pe fond muzical.

Diferitele întruniri familiale erau ocazii în care se cînta vocal sau la instrumente. Acestea au favorizat dezvoltarea unor genuri muzicale

Instrumente de suflat la romani

cu o bogată și variată tematică; cîntece de leagăn, de nuntă, de petrecere, cîntece legate de muncă etc.

Ca instrumente s-au folosit *tibia* (un fel de flaut), *chitara*, *harpa* (de o anumită construcție) cît și diferite *trompete* (trîmbițe), și instrumente care susțineau ritmul în timpul dansului.

Condiții istorice. Anul 476 e.n. marchează căderea imperiului roman de apus și aduce semne certe ale declinului orînduirii sclavagiste, proces complex și îndelungat, generat de prefacerile survenite în economia și structura socială a acestei orînduirii. Făcînd legătura între lumea antică și epoca modernă, această perioadă ce se întinde din sec. V pînă în sec. XVII a fost denumită Evul mediu. În cadrul său au fost deslușite trei etape ce surprind, prin denumirea ce o poartă, atît momentul istoric cît și gradul de evoluție social-culturală a societății omenesti *timpuriu* (sec. V—XI); *mediu* (sec. XII—XIV); *dezvoltat* (sec. XV—XVI) cunoscut și sub numele de Renaștere.

Cultura și artele primei etape vor cunoaște o nouă orientare impusă de ideologia creștină, care căuta să înlătore întreaga moștenire cultural-artistică a antichității pe care o declară păgînă și potrivnică noilor dogme. Artele vor trebui să se supună preceptelor religioase de sobrietate, umilință, etc. elementele de care se sluzea biserica creștină în acțiunea sa de dominare economică și social politică a popoarelor.

Cultura muzicală în răsăritul Europei

Sub această titulatură înțelegem arta muzicală practică de biserica creștină din timpul imperiului roman de răsărit cu capitala la Constantinopol astăzi Istanbul și cunoscută sub denumirea de arta bizantină. Întreaga cultură bizantină a luat naștere din sinteza elementului asiatic și a celui european, devenind forma superioară a activității spirituale umane de-a lungul primelor două etape ale Evului mediu și constituind baza întregii culturi atît în țările răsăritului cît și apusului Europei.

Cîntul bizantin are mai multe izvoare generatoare legate de apariția și asimilarea noii credințe, de monopolul exercitat de biserică asupra întregii vieți spirituale. Unul dintre elementele hotărîtoare în apariția și dezvoltarea muzicii bizantine l-a constituit cîntecul popular aparținînd grupurilor etnice din regiunile în care s-a răspîndit creștinismul. Teoria muzicală a Greciei antice va fi preluată de Bizanț, pe baza ei creîndu-se ordinea și sistematizarea noilor cîntări.

Cîntul bizantin este vocal, bazat pe o scară preponderent *diatonică*, prezentîndu-se sub forma unor *structuri omoioane*. Melodia este alcătuită dintr-un număr de formule legate între ele prin cadențe. Formula melodică este o unitate independentă cu profil determinat. După locul pe care-l ocupă într-o cîntare, formulele sînt de trei tipuri: de început, mediane și de încheiere.

La împărțirea în formule melodice contribuie și versul, legătura dintre melodie și text fiind caracteristică cîntării bizantine.

Baza cîntărilor bizantine o constituie cele opt „*moduri*” *ehuri* sau *glasuri*, diferențiate prin formule intonaționale, cadențe interioare și finale de atmosferă specifică. Cel care selectează și compune cîntări bisericești pe care le cuprinde în cartea denumită *Octoih* (8 glasuri) este *Ioan Damaschinul* care împarte după modelul teoriei grecești, cele opt glasuri în patru *autentice* și patru *plagale*. Se cunosc două tipuri de notație a muzicii bizantine: cea *ekfonică*, derivînd din notarea accentelor tonice ale prozodiei grecești și cea *neumatică* (cunoscînd diverse etape) ce indică la început înălțimea sunetelor iar mai tîrziu ritmul și dinamica cîntărilor. Liturghia bizantină a fost alcătuită de către Ioan Gură de Aur, ca formă de desfășurare teatralizată a ritualului și concepută a fi cîntată integral.

Cultura muzicală în apusul Europei

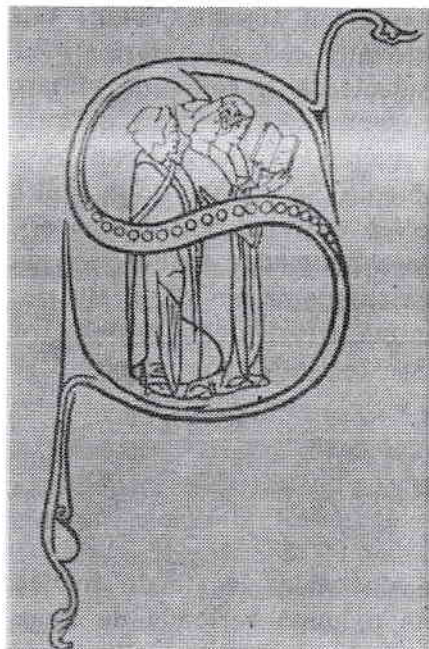
Începuturile culturii muzicale apusene sînt strîns legate de muzica bizantină și se identifică chiar cu aceasta o lungă perioadă de timp. La Bizanț (Constantinopol) centru de maximă importanță culturală a timpului se înființează școli muzicale în care învață deopotrivă cîntăreții din răsăritul și apusul Europei. Pe trunchiul unic al aceluiași izvoare generatoare, numeroasele elemente comune celor două culturi muzicale se vor diferenția treptat.

Dezvoltarea cîntului religios apusean apare în evoluția sa puternic influențată de muzica profană, la aceasta contribuind cîntăreții bisericești ce proveneau din cele mai largi și mai diverse pături ale populației.

Încă din sec. IV. Ambrosius, episcop de Milano, selecționează din multitudinea cîntărilor pe cele ce vor fi incluse în slujba oficială a bisericii apusene. Melodia acestora este simplă, apropiată de cîntarea bizantină.

Spre sfîrșitul sec. VI papa Grigore cel Mare inițiază reforma cîntărilor religioase dat fiind faptul că stilul melismatic al melodiei bizantine era dificil de executat de către cîntăreții din apusul Europei, iar pe de altă parte, fiindcă elementul profan pătrunde prea intens tulburînd spiritul religios ce trebuia să domnească în desfășurarea slujbei.

Cîntul sau *coralul gregorian*, așa cum se va numi de aici înainte, era o melodie *omofonă*, executată numai de către bărbați, în cadrul unei scări diatonice, folosindu-se ca limbă unică latină. Unele cîntări sînt silabice urmînd structura versului, se încadrează în *stilul accentus*, altele mai melodioase cu certe influențe populare reprezintă *stilul concentus*, un stil cu elemente de improvizație.

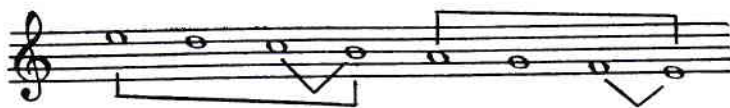
Cartea care cuprinde toate aceste cîntări se intitulează *Antifonar*. Corespondentul liturghiei bizantine este în apus *Missa*, concepută de către Grigore cel Mare după modelul de la Constantinopol, atribuită lui Ioan Crisostomul (gură de aur).

Teoria muzicii gregoriene pornește de la cele opt moduri, dintre care patru autentice (principale), patru plagale (derivate), așezate într-o ordine după care li se atribuie și numele: Protos Deuterios, Tritos, Tetrardos, iar

Cîntăreți de muzică polifonică din sec. XIII

mai tîrziu vor lua denumirea modurilor vechi grecești avînd însă alte caracteristici, de exemplu:

Modul dorian la greci

Modul dorian medieval

